

Toró Tibor

**Egy helyben topogva?
Kisebbségi nyelvi jogok alakulása Romániában
2008 és 2015 között**

Bevezető

A kisebbségi nyelvhasználat kérdése hangsúlyosan 2008 óta van napirenden Romániában, amikor a román parlament több mint egy évtizeddel annak aláírása után ratifikálta a *Regionális vagy Kisebbségi Nyelvek Európai Chartáját*. Habár a ratifikáció nem hozott törvénymódosításokat, lehetőséget adott a kérdés tudományos, politikai és civil tematizációjára.

Jelen tanulmány célja, hogy bemutassa a kisebbségi magyar nyelvhasználat helyzetét Romániában egy, az Erdélyi Magyar Nemzeti Tanács által támogatott, és a Bálványos Intézet munkatársai¹ által 2014 májusa és 2015 januárja között végzett Erdély szintű kutatás alapján. Emellett megvizsgálja, hogyan alakult a kisebbségi nyelvhasználat kérdése a helyi adminisztrációban (polgármesteri hivatalok, helyi tanácsok és ezeknek alárendelt intézmények) a 2008–2015-ös periódusban. Továbbá, arra keresi a választ, hogy milyen trendek érvényesek a kisebbségi nyelvhasználat területén, illetve modellezhető-e az, hogy milyen típusú települések esetében beszélhetünk hatékony végrehajtásról. A kérdések megválaszolása érdekében a kutatás eredményeit összehasonlítja két másik kutatás eredményeivel: a Nemzeti Kisebbségkutató Intézet 2008 novembere és 2009 januárja között a nyelvi jogok helyzetéről végzett kutatásával,² valamint a román állam által nyilván-

1 A kutatócsapat tagjai: Toró Tibor – kutatásvezető, Bakk Miklós, Bethlendi András, Sólyom István és Tóth Kinga

2 Horváth István: Application of the Romanian law on national minority rights. The Romanian Institute for Research on National Minorities, 2009. (Letöltve: <http://www.adatbank.ro/ispmn/uj/?oldal=adatlap%7C22>)

nosságra hozott adatokkal, amelyeket a Nyelvi Charta titkárságának adott le és a 2010–2013-as periódusra érvényesek.

A tanulmány struktúrája a következő. Az első részben bemutatásra kerül a jelenleg is érvényben levő romániai jogi keret, valamint a létező szakirodalom alapján megpróbáljuk kontextualizálni a kisebbségi nyelvhasználattal kapcsolatos kutatásokat, diskurzusokat. A tanulmány második részében vázoljuk a kutatás elméleti kiindulópontjait, valamint bemutatásra kerül a dolgozat, illetve a három kutatás esetén alkalmazott adatgyűjtés módszertana. Továbbá, megjegyzéseket fűzünk az adatbázisok összehasonlíthatóságára is. A harmadik rész az adatok bemutatását és összehasonlítását tűzte ki célul.

Kisebbségi nyelvi jogok Romániában

A romániai kisebbségek nyelvi jogaival foglalkozó szakirodalom két kategóriába sorolható. Az első a romániai nyelvi rezsim alakulását vizsgálja,³ a második az érvényben levő jogi keretet mutatja be és elemzi.⁴

Gerencsér Balázs az állami nyelvédelem szempontjai alapján közelíti meg a kérdést, és a (nem csak) nyelvi szempontokat figyelembe vevő jogokat és megoldásokat a döntéshozatal, valamint a végrehajtás szintje alapján megállapítható hierarchiába helyezi. Véleménye szerint a nyelvi kisebbségi jogok minősége attól függ, hogy centralizált vagy decentralizált döntéshozatalról és végrehajtásról beszélhetünk. Négy megoldási lehetőséget sorolhatunk fel (centralizált döntéshozatal/centralizált végrehajtás, centralizált döntéshozatal/decentralizált végrehajtás, decentralizált döntéshozatal/centralizált végrehajtás, decentralizált döntéshozatal/decentralizált végrehajtás), amelyek 7 megoldási lehetőséget vetítenek elő.

3 Lásd erről például: Horváth István: Kisebbségi nyelvi jogok és kisebbségi nyelvhasználat Romániában. *Magyar Kisebbség*, 2009. 1–2. sz., 208–220.; Veress Emőd: Nyelvhasználati jogok a román közigazgatásban. *Romániai Magyar Jogtudományi Közöny*, 2006. 2. sz., 35–41., illetve Gerencsér Balázs Szabolcs: „Nyelvében él ...” *Kárpát-medencei körkép a határon túli magyarok hivatalos anyanyelv-használati jogairól*. Nemzetstratégiai Kutatóintézet, Budapest, 2015.

4 Lásd erről például: Bogdán Andrea – Mohacsek Magdolna: A nemzeti kisebbségek problémakörében illetékes közintézmények Romániában és a kisebbségi nyelvhasználat a közigazgatásban. *Regio*, 2009. 2. sz., 47–68., valamint Veress: i. m.

1. táblázat. *A kisebbségi jogok fajtái a döntéshozatal és a végrehajtás szintjei szerint*

		végrehajtás	
		centralizált	decentralizált
döntéshozatal	centralizált	1. „a-contrario” szabályozás 2. kisebbségi nyelv direkt törvényi szabályozása 3. a központi kormányzat által biztosított kulturális jogosultságok	4. a központi szabályozás végrehajtása helyi szinten vagy a kisebbségi közösségen belül történik (2. 3. pont sajátos változata)
	decentralizált	7. társnemzeti státus	5. kulturális autonómia 6. politikai autonómia

Megjegyzés: a táblázat saját készítés Gerencsér: i. m. 38–43. alapján

A fentiek közül a legalacsonyabb szinten az „a-contrario” szabályozás van, amely nem a kisebbségi nyelvet védi, hanem a többségi nyelv használatáról rendelkezik. Más szóval: „a kisebbségi nyelv használatának körülhatárolása a többségi nyelv kereteinek meghatározásával történik”.⁵ Ezt követik a *kisebbségi nyelv direkt szabályozása*, valamint a *tágabb kulturális jogosultságokat biztosító törvények* elfogadása. Mindkettő esetében a központi kormányzat kompetenciája a döntéshozatal, és fő jellemzőjük, hogy egyiket sem tekinthetjük a kisebbségi önrendelkezés vagy kezdeményezés eredményének, hanem az államot alkotó (politikai és etnikai) többség által javasolt és elfogadott megoldásnak.⁶ A negyedik megoldás tartalmilag nem különbözik az előző kettőtől, azonban a végrehajtás tekintetében hoz újdonságokat, hiszen a központilag elfogadott jogosultságokat nem az állam, hanem a helyi/megyei/regionális önkormányzat vagy maga a kisebbségi közösség kell, hogy végrehajtsa. Más szóval: ebben az esetben a kisebbségi nyelvi jogok gyakorlása a kisebbségre van bízva, hiszen a kisebbségi közösségek döntenek el, milyen megoldást találnak a végrehajtásra, milyen intézményekre van szükség, valamint mennyire ragaszkodnak ahhoz, hogy ténylegesen éljenek is anyanyelvi jogaikkal.⁷ A további megoldási lehetőségek (kulturális- vagy politikai autonómia, társnemzeti státus) már nem a nyelvpolitika sajátjai, hanem általános kollektív jogokat feltételeznek, amelyen belül, amennyiben a kisebbségi közösség indokoltnak gondolja, nyelvpolitikai szabályozásokat is be lehet vezetni.

5 Gerencsér: i. m. 39.

6 Uo. 40–41.

7 Uo. 41–42.

A felsorolt megoldások közül a közigazgatási nyelvhasználat tekintetében Romániában a 3. és 4. megoldás egyvelege érvényesül. Míg a dekoncentrált intézményeken belüli kisebbségi nyelvhasználatért, valamint a közalkalmazottak számára szervezett anyanyelvi képzések megszervezéséért a központi állam a felelős, addig a helyi és megyei intézmények két nyelvűségét a helyi és/vagy megyei tanácsoknak kell biztosítani.

Egy másik megközelítés szerint egy állam nyelvi rezsimje kétféle lehet: hegemón, amikor a domináns politikai elitek megpróbálják az állam területén működő nyelvi piacokat egyesíteni, és egy egységes nyelvi piacot létrehozni, valamint pluralista, amikor az állam elismeri és garantálja valamilyen formában a területén élő kisebbségi csoportok nyelvének használatát és megmaradását is.⁸ A fenti elméleti keretet figyelembe véve az 1989 utáni romániai nyelvpolitikákat a közigazgatási nyelvhasználat tekintetében Horváth két periódusra osztja.

Az első periódus 1996-ig tart, amikor egy inkább homogén nyelvi rezsimről beszélhetünk. Ezenbül szerinte diszkurzív szinten az államnyelv kiemelt politikai szimbólumként jelent meg, a nyelvi pluralizmus nyilvános követelése pedig nemzetellenes cselekedetnek minősült. Ugyanakkor, a gyakorlati megvalósulás tekintetében „a kisebbségek szóbeli nyelvhasználata nem volt egyértelműen tiltott, hanem korlátozott feltételek között tolerált”.⁹

A második periódus 1996-tól napjainkig tart. Ezt a periódust Horváth szerint a „semleges (ám viszonylag meddő) politikai korrektség jellemzi”,¹⁰ hiszen lehet beszélni a nyelvi pluralizmus fontosságáról, ezt törvény is kodifikálja bizonyos mértékben, azonban nem létezik a többség által felvállalt pluralista nyelvi ideológia, ezt inkább a kisebbségi magyar politikai képviselők fogalmazzák meg a politikai térben. A nyelvi rezsim tekintetében úgy gondolja, hogy a kisebbségi és többségi nyelvek tekintetében egy aszimmetrikus viszonyt tapasztalhatunk, hiszen a kijelölt alaphelyzet és a törvényi keret alapján a kommunikáció a többség nyelvén, románul zajlik, a kisebbségi nyelvhasználat inkább kivételként jelenik meg. Ugyanakkor, „a kisebbségi nyelvi funkciók allokációja úgy történik, hogy közben folyamatosan kihangsúlyozódik és újratermelődik az államnyelv és a kisebbségi nyelvek közötti szimbolikus státusegyenlőtlenség”.¹¹

A kisebbségi nyelvi jogok közigazgatás területén való 1989 utáni alkalmazása tekintetében a jogi szabályozást Veress Emőd három periódusra

8 Horváth: Kisebbségi nyelvi jogok... Id. kiad. 208–209.

9 Uo. 211.

10 Uo. 212.

11 Uo. 214.

osztja. Az első periódust az 1991-es közigazgatási törvény elfogadásához köti, amely – habár általánosan megállapítja az anyanyelvhasználati jogot – nem pontosítja ennek végrehajtási kereteit. Ebből következőleg a törvény kisebbségi nyelvhasználatra vonatkozó paragrafusait kizárólag csak ott alkalmazták, ahol a döntéshozatal erre hajlandóságot mutatott.¹² A második időszakot Veress szerint a köztisztviselők jogállásáról szóló 188/1999-es törvény nyitja meg, és az új, 215/2001-es közigazgatási törvény zárja, amelyek a nemzeti kisebbségi nyelvet beszélők 20%-os arányához kötik a kötelező nyelvhasználatot.¹³ A kisebbségi nyelvhasználati jog harmadik fázisa a 2003-as alkotmány-módosításhoz kötődik. Ebben a periódusban a kisebbségi nyelvi jogok védelmét alkotmányos szintre emelik, valamint kiterjesztik az anyanyelvhasználati jogokat a dekoncentrált állami intézményekre és a prefektusra is. Továbbá, 2006-ban módosításra kerül a 215/2001-es törvény, amely tovább bővíti a kisebbségi nyelvhasználati jogokat.

Összefoglalva a fentieket, a szakirodalom alapján elmondható, hogy diszkurzív szempontból az 1990-es évek közepétől egy nyelvpolitikai váltásnak lehetünk tanúi Romániában. Ennek értelmében elmondható, hogy a közigazgatási nyelvhasználat területén az addigi hegemónabb nyelvpolitikát egy megengedőbb, azonban nem teljesen pluralista nyelvpolitikai diszkurzus váltja fel. Jogi szempontból a váltás az 1999–2001-es periódusra tehető, amikortól a törvény előírja, hogy melyek azok a települések, amelyeknek kötelezően alkalmazniuk kell a törvény által előírtakat. Ez a megközelítés erősödik meg a 2003–2006-os időszakban, amikor alkotmányos szintre emelik a kisebbségek számára szavatolt nyelvhasználatot, majd a 215/2001-es törvény módosításával tovább bővítik ezt.

A fenti megjegyzéseket figyelembe véve az alábbi táblázatban megpróbáljuk összefoglalni a jelen tanulmány szempontjából releváns (a polgármesteri hivatalok és a helyi tanácsok, valamint az ezek hatáskörébe tartozó helyi intézményekhez köthető) kisebbségi nyelvhasználatokkal kapcsolatos rendelkezéseket.

12 Veress szerint a gyakorlatban kizárólag csak ott valósult meg valamilyen típusú nyelvhasználat, ahol a kisebbség képviselői hatalomba kerültek. Lásd Veress: i. m. 35.

13 Uo. 36.

2. táblázat. *A kisebbségi nyelvhasználat törvényi háttere a polgármesteri hivatalokban, a helyi tanácsokban és az ezekhez tartozó helyi közintézményekben*

Szabályozó törvénycikkely	A törvénycikkely előírásai
Románia Alkotmánya, 120. cikk 2. bekezdés	Azokban a területi-közigazgatási egységekben, ahol az egy nemzeti kisebbséghez tartozó állampolgárok aránya jelentős, biztosítják az illető nemzeti kisebbség anyanyelvének használatát szóban és írásban, a helyi közigazgatási hatóságokkal és a dekoncentrált közszolgálatokkal való kapcsolatukban.
2001. évi 215. sz. törvény 19. cikk	Azokban a területi-közigazgatási egységekben, ahol a nemzeti kisebbséghez tartozó állampolgárok részaránya meghaladja a 20%-ot, a helyi hatóságok, az alárendeltségükben tartozó közintézmények, valamint a dekoncentrált közszolgálatok biztosítják az anyanyelv használatát.
2001. évi 215. sz. törvény 39. cikk 7. bekezdés	Azokban a területi-közigazgatási egységekben, ahol egy nemzeti kisebbséghez tartozó állampolgárok részaránya meghaladja a 20%-ot, a hatóságok kötelesek a helyi és megyei tanácsok napirendjét a kisebbség nyelvén is nyilvánosságra hozni.
2001. évi 215. sz. törvény 42. cikk 2. bekezdés 2001. évi 1206 sz. kormányrendelet 3. cikk, valamint 6. cikk 1. és 2. bekezdés	A törvény értelmében a tanácsülések hivatalos nyelve a román. Azon helyi vagy megyei tanácsok esetében, ahol a nemzeti kisebbséghez tartozó tanácsosok aránya meghaladja a tanácsosok egyötödét, a tanácsüléseken használható a kisebbségi nyelv is. Ezekben az esetekben a felszólalások román fordításának biztosítása a polgármester feladata. A tanácsülések hivatalos dokumentumait román nyelven kell elkészíteni A kormányrendelet pontosítja és szűkíti a törvény használatának módját. Kimondja, hogy a kisebbségi nyelv akkor használható a tanácsüléseken, amennyiben az ülésen résztvevő helyi vagy megyei tanácsosok száma meghaladja a tanácsosok egyharmadát. Továbbá az egyharmados arány mellett megerősíti a törvény által mondottakat, miszerint a kisebbségi nyelven elhangzott felszólalások román fordítását a polgármester kell, hogy biztosítsa. A rendelet szerint a fordítást olyan személyeknek kell végezni, akik jól vagy nagyon jól ismerik mindkét nyelvet.

2001. évi 215. sz. törvény 50. cikk	Azokban a területi-közigazgatási egységekben, ahol egy nemzeti kisebbséghez tartozó állampolgárok részaránya meghaladja a 20%-ot, a hatóságok kötelesek a normatív jellegű határozatokat a kisebbség nyelvén is nyilvánosságra hozni. Az egyéni jellegű határozatok esetében a fordítást kérésre anyanyelven is el kell készíteni.
2001. évi 215. sz. törvény 76. cikk 2. bekezdés 2001. évi 1206. sz. kormányrendelet 2. cikk 2. bekezdés, 8. cikk 2002. évi 123 sz. kormányhatározat 12. cikk	A 2001. évi 215. sz. közigazgatási törvény értelmében, azokban a területi-közigazgatási egységekben, ahol egy nemzeti kisebbséghez tartozó állampolgárok részaránya meghaladja a 20%-ot, a lakosság tagjai használhatják anyanyelvüket a helyi közigazgatás hatóságai-val, az alárendeltségükben található közintézményekkel, valamint a dekoncentrált közszolgáltatásokkal folytatott írásbeli vagy szóbeli kommunikációjukban. A 2001. évi 1206. sz. kormányrendelet értelmében az állampolgároknak joguk van mindkét (románul és a kisebbségi) nyelven választ kapni beadványukra. A fenti elvet tartalmazza a 2001. évi 544. sz. törvény végrehajtási normáit szabályozó 2002. évi 123 sz. kormányhatározat 12. cikke is, amely kimondja, hogy azokban a területi-közigazgatási egységekben, ahol egy nemzeti kisebbséghez tartozó állampolgárok részaránya meghaladja a 20%-ot, a helyi közigazgatási hatóságoknak a közérdekű információkat a kisebbség nyelvén is kommunikálniuk kell.
2001. évi 215. sz. törvény 76. cikk 3. bekezdés 1999. évi 188. sz. törvény 108. cikk	A 2001. évi 215. sz. közigazgatási törvény értelmében, azokban a területi-közigazgatási egységekben, ahol egy nemzeti kisebbséghez tartozó állampolgárok részaránya meghaladja a 20%-ot, a helyi közigazgatás hatóságainak az ügyfélszolgálati tevékenységet feltételező beosztásokba az illető kisebbséghez tartozó állampolgárok anyanyelvét ismerő személyeket is alkalmazni kell. A fenti értelmezést erősíti az 1999. évi 188. sz. törvény is, mely szerint azokban a területi-közigazgatási egységekben, ahol egy nemzeti kisebbséghez tartozó állampolgárok részaránya meghaladja a 20%-ot, az állampolgárokkal közvetlen kapcsolatba kerülő közalkalmazottak egy részének tudnia kell a kisebbség nyelvén is.
2001. évi 215. sz. törvény 76. cikk 5. bekezdés	A törvény tiltja a hivatalos iratok kisebbségi nyelven való szerkesztését, ezeket kötelező módon román nyelven kell megszerkeszteni.

2001. évi 1206. sz. kormányrendelet 17. cikk	A kétnyelvűség költségeit a települések helyi költségeiből kell állni.
2001. évi 1206. sz. kormányrendelet 18. cikk	A kormányrendelet kitér a 2001. évi 215. sz. törvény végrehajtásával kapcsolatos szankciókra is. A megadott 8 szankcionálandó esetből mindössze három vonatkozik a kisebbségi nyelvhasználatra (a napi-rend és a határozatok lefordításának, valamint a tanácsüléseken való anyanyelvhasználat megtagadása, illetve a kétnyelvű feliratok kihelyezése), a többi a többségi nyelvhasználatot védi (dokumentumok, hivatalos iratok nem román nyelven való megjelenítése, feliratok formai követelményeinek nem betartása, anyanyelvű felszólalások román nyelvre való fordításának megtagadása). A törvény a fenti kihágásokért aránylag alacsony büntetéseket határoz meg: 500–1500 lej, valamint 2500–5000 lej értékben, melyeket a prefektus vagy az általa meghatalmazott személy kell, hogy végrehajtson.

A táblázatban bemutatott közigazgatási nyelvhasználati jogokkal kapcsolatban két megjegyzést is megfogalmazhatunk. Egyrészt, habár a törvény rendelkezései a kisebbségi nyelvet beszélőkre vonatkoznak, az alkalmazási feltételek minden esetben a kisebbséghez tartozó állampolgárokról beszélnek. Másrészt, több esetben is kimutatható a törvényi keret (2001. évi 215. sz. törvény) és a végrehajtási hajlandóság (2001. évi 1206. sz. kormányrendelet) közötti diszkrepancia. Ezt támasztja alá a tanácsüléseken alkalmazott kisebbségi anyanyelvhasználat módszertan szerinti korlátozása (2001. évi 1206. sz. kormányrendelet 3. és 6. cikke), a kétnyelvűség költségeinek helyi szintre való besorolása (2001. évi 1206. sz. kormányrendelet 17. cikk), az alacsony büntetések (2001. évi 1206. sz. kormányrendelet 18. cikk), valamint a végrehajtással kapcsolatos határidők bevezetésének hiánya.¹⁴

A kutatás és az összehasonlítás módszertanának bemutatása

Horváth István szerint a kisebbségi nyelvhasználat több különálló, de mégis összefüggő analitikus szint vizsgálata segítségével írható le. Ezek közül az első a *jogi keret*, amely leírja a formális értelemben vett nyelvpolitikát. Ezt követi a végrehajtás, az *intézményes megvalósítás vizsgálata*, amely

¹⁴ Ebből a szempontból a kétnyelvű táblák kihelyezése kivétel, hiszen a 2001. évi 1206. sz. kormányrendelet 13. cikke a rendelet érvénybelépésétől számítva 90 napot ad ennek végrehajtására.

segítségével leírható, hogy milyen szinten történnek a kisebbségi nyelvi jogokkal kapcsolatos döntések, és melyek azok a szereplők, amelyek befolyásolják ezt. A harmadik szinten az *intézményi gyakorlat* vizsgálata áll. Ezt követően írhatjuk le a *szociolingvisztikai hatást*, valamint mérhetjük a *célcsoport nyelvi viselkedésének* változását. A kutatás és egyben a nyelvpolitikai változások legmélyebb szintjén az előbbi folyamatok *domináns nyelvi ideológiákra gyakorolt hatásának* vizsgálata áll.¹⁵

Hasonló értékelési kritériumokat javasol François Grin is. Véleménye szerint a nyelvi jogok használatának három feltétele van, a képesség, a lehetőség és az akarat vagy hajlandóság. Ezek közül az első (*képesség*) lényege, hogy ahhoz, hogy bármilyen kisebbségi nyelvi jogi rendelkezést végrehajtsunk, léteznie kell olyan személyeknek, akik képesek kommunikálni (beszélni, írni) az illető nyelven. A képesség biztosítása az oktatási rendszer feladata. A *lehetőség* alatt Grin azt érti, hogy akkor beszélhetünk nyelvi vitalitásról, ha az állampolgárok anyanyelvüket a közszférában is beszélhetik (lehetőségük van használni). Ehhez pedig egy kisebbségi nyelv esetén állami beavatkozásra van szükség. A sikeres nyelvpolitika harmadik szintje az *akarat/hajlandóság*, amely szerint a nyelvi jogok akkor érvényesülnek, ha a kisebbségi közösségen belül megvan az akarat a nyelv használatára. Más szóval: a képesség és lehetőség mellett szükség van arra is, hogy a kisebbséghez tartozó egyének a megfelelő attitűddel rendelkezzenek a nyelvhasználatot illetően.¹⁶

A két megközelítés összeegyeztethető, hiszen a Horváth által javasolt jogi keret, intézményes megvalósítás és intézményi gyakorlat a Grin által bemutatott lehetőség dimenzióba illeszthető, míg a célcsoport nyelvi viselkedésének vizsgálata az akarat/hajlandóság kategóriának felel meg.

Fontos szempont, hogy mindkét megközelítés túllép a dominánsan jogi témájú megközelítésen, hiszen ezen írások jelentős része az intézményes keret és gyakorlat vizsgálata és megértése nélkül próbál következtetéseket levonni a kisebbségi nyelvhasználatra vonatkozólag. Ez a sajátosan közpolitikai szemlélet azért is fontos, mert egy aránylag elfogadható törvényi keret még nem garantálja a kisebbségi nyelvhasználatot, hiszen egy hiányos vagy eseti végrehajtás esetén nem lesz előrelépés a jogérvényesítés tekintetében. Továbbá, a két megközelítés egy másik fontos eleme, hogy ugyanakkora

15 Horváth István: A romániai nyelvpolitikák értékelése. *Magyar Kisebbség*, 2008. 3–4. sz., 263–277.

16 Grin, François: *Language policy evaluation and the European Charter for Regional or Minority Languages*. Palgrave Macmillan, London, 2003.

hangsúlyt fektetnek az államra, mint a nyelv használóira, hiszen mindkét fél hozzájárulása szükséges a nyelvhasználati jogok érvénybeléptetésére.

Módszertani szempontból a három összehasonlított kutatás megpróbál túlmutatni az érvényes jogi keret elemzésén, hiszen a konkrét végrehajtás vizsgálatát tűzte ki célul. Ennek ellenére a kutatások operacionalizálásában fontos szempontot képeznek és kiindulópontként szolgáltak a jelenleg érvényben levő és fent bemutatott törvények. Ezek értelmében a törvény által előírtak két kategóriára oszthatóak: egyes rendelkezések a polgármesteri hivatalokra, mint intézményekre, mások pedig a hivatalokban dolgozó köztisztviselőkre, mint a szabályozásokat alkalmazó szereplőkre vonatkoznak. Míg a tanácsulések, az alkalmazások és a dokumentumok nyilvánosságra hozatala terén megfogalmazott szabályozások a polgármesteri hivatal és helyi tanács hatáskörébe tartoznak, addig az állampolgárokkal folytatott kommunikációval kapcsolatos szabályozások a köztisztviselőkre vonatkoznak.

Az operacionalizálás és kiindulópont hasonlósága ellenére a konkrét megvalósítások némiképp megnehezítik a kutatási adatok összehasonlítását.

1. A Horváth István által vezetett 2008–2009-es kutatás¹⁷ az adatokat egy kérdőív segítségével gyűjtötte be, amelyet minden olyan polgármesteri hivatal kitöltött, ahol a 2002-es népszámlálás szerint valamilyen kisebbségi nyelvet beszélő lakosság élt. Fontos megjegyezni, hogy a kutatás 100%-os kitöltési aránnyal dolgozott, tehát az összes településről tartalmaz adatokat. A kérdőív rákérdez minden törvény által garantált jogra:

- a települések bejáratához, valamint az intézményeknek otthont adó épületekre kihelyezett kétnyelvű táblákra,
- a polgármesteri hivatallal és az annak alárendelt intézményekkel folytatott írásbeli vagy szóbeli kisebbségi nyelvű kommunikációra,
- a kisebbségi nyelvet beszélő alkalmazottak számára és arányára,
- a napirend, a normatív és egyéni határozatok, valamint a közérdekű információk kisebbségi nyelvre való fordítására,
- a tanács etnikai összetételére és a tanácsuléseken való kisebbségi nyelvhasználatra.

Jelen kutatáshoz kizárólag csak azokat az adatokat használtuk, ahol a területi-közigazgatási egységben a magyarul beszélő lakosság aránya elérte a 20%-ot.

17 Horváth: Application... Id. kiad.

2. A román állam által a Nyelvi Chartához benyújtott adatsort¹⁸ a belügyminisztérium állította össze, és begyűjtésének időpontja, valamint annak módja ismeretlen, azonban vélhetően a 2011–2013-as időszakra érvényes, hiszen maga a jelentés is erre az időszávrá összpontosít. A jelentés mellékletként közli azoknak a településeknek a listáját, ahol a törvény által garantált jogok teljesülnek.¹⁹ Ezek a következők:

- kisebbségi nyelvek használata a helyi közigazgatásokban (13. melléklet),
- kisebbségi nyelvhasználat a helyi tanácsok ülésein (15. melléklet),
- kisebbségi nyelven megfogalmazott kérvények leadásának lehetősége a helyi közigazgatási intézményekben (17. melléklet),
- kisebbségi nyelven megjelenített helyi tanácsi határozatok (18. melléklet),
- kisebbségi nyelven megjelenített dokumentumok a helyi közigazgatásokban (19. melléklet),
- kisebbségi nyelven megfogalmazott formanyomtatványok használata (20. melléklet).

A felsorolt települések közül kiválasztottuk azokat, amelyek a magyar nyelvre vonatkozóan tartalmaztak adatokat, és a következőképpen kódoltuk: 1-es értéket kaptak azok, ahol az illető jog megvalósul, 0-ás értéket pedig azok a települések, amelyek nem szerepeltek a listán.

3. Az EMNT és a Bálványos Intézet által végzett kutatás két típusú adatot gyűjtött. Egyrészt megvizsgálta, hogy a települések hivatalos honlapjai milyen nyelven publikálnak adatokat (híreket, közérdekű információkat, tanácshatározatokat), illetve azt, hogy milyen a honlapok nyelvi minősége és naprakészsége. Másrészt, egy hivatalos adatigénylés keretén belül rákérdezett a nyelvi jogok teljesítésére minden olyan településen, ahol a magyarok aránya a 2011-es népszámlálási adatok alapján meghaladta a 20%-ot.

A polgármesteri hivataloknak eljuttatott levélben a következő információkat igényelték:

1. A magyar nyelven nyilvánosságra hozott szabályozó jellegű határozatok számát, valamint nyilvánosságra hozatalának módját, anya-

18 Second periodical report on the implementation by Romania of the *European Charter for Regional or Minority Languages*. <https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=09000016806c8e69>

19 A melléklet külön dokumentumban található, és letölthető az Európa Tanács honlapjáról a következő címről: http://www.coe.int/t/dg4/education/minlang/Report/PeriodicalReports/RomaniaPR2Appendices_en.pdf

nyelven is kikért és közölt egyedi esetekre vonatkozó határozatok számát.

2. A 2013. évben megtartott helyi képviselőtestületi ülések számát, amelyek alkalmával nyilvánosságra hozták román, valamint magyar nyelven a napirendet, a napirend nyilvánosságra hozatalának a módját.
3. Eléri-e a magyarul beszélő tanácsosok aránya a 20%-ot, illetve amennyiben ezek használják az anyanyelvüket, miként biztosítják a fordítást. Továbbá, rákérdezett arra, hogyan állapították meg a magyarul beszélő képviselők számát.
4. A helyi hatóságoknak alárendelt közintézmények és szervek listáját, ahová az állampolgárok fordulhatnak, valamint nem fordulhatnak magyar nyelven
5. Az ügyfélszolgálati tevékenységet folytató alkalmazottak összlétszámát, valamint a magyarul beszélő alkalmazottak számát, a nyelvismeret igazolásának módját, valamint az említett személyek részvételével megtartott képzések és tanfolyamok gyakoriságát, számát, illetve jellegét. Továbbá, rákérdeztek a lakosság számára magyar nyelven közzétett közigazgatási szövegek és formanyomtatványok számára és forrására.

A levelekre adott válasz a 2001. évi, utólag módosított és kiegészített, 544. sz., a közérdekű adatokhoz való szabad hozzáférésről szóló törvény értelmében elviekben kötelező, válasz a megkérdezett települések 40,1%-áról érkezett.

3. táblázat. *A kisebbségi nyelvhasználatra vonatkozó kutatások összesítő táblázata*

	NKI kutatás	Nyelvi Charta jelentés	EMNT-Bálványos Intézet kutatás
Adatfelvétel időpontja	2008-2009	Vélhetően 2011-2013	2014-2015
Adatfelvétel módja	Kérdőíves lekérdezés	Nem tisztázott	Honlapok kódolása és hivatalos adatigénylés
Lefedtettség	20% feletti magyar aránynál 100%-os	100%-os	Honlapok esetében 100%, hivatalos adatigénylésre adott válaszok esetében 40,1%
Nyelvi jogok operacionalizálása	Törvénybe foglalt jogok alapján	Törvénybe foglalt jogok alapján	Törvénybe foglalt jogok alapján

A három adatbázis egymásba illesztése után a következő független változók kerültek még hozzáadásra:

- *Település típusa* - ez két értéket vehetett fel: község vagy város.
- *Megye típusa* - megkülönböztettük a többségi magyar megyéket (azok a megyék, ahol a magyarok többségben vannak - Hargita és Kovászna megyék), a kisebbségi magyar megyéket (azok a megyék, ahol a magyarok aránya 20% és 50% közötti - Bihar, Maros, Szatmár és Szilágy megyék), valamint a szórvány megyéket (magyarok aránya nem éri el a 20%-ot - a többi erdélyi megye, valamint Bákó). Ez azért volt fontos, mert azt feltételeztük, hogy a megye etnikai összetétele befolyásolhatja a települések választott stratégiáit is
- *Polgármester párt-hovatartozása* a 2008-as és 2012-es választások után - a nagyobb román pártok mellett külön kódszámot kapott az RMDSZ, az EMNP és az MPP, valamint a független jelöltek. A kisebb és helyi pártszövetségeket egy külön reziduális kategóriába gyűjtöttük.
- *Tanács nagysága*, valamint a *magyar pártokhoz tartozó tanácsosok száma* a 2008-2012-es és 2012-2016-os választási ciklusokban - az NKI által végzett kutatás rákérdez a magyarul beszélő tanácsosok számára is, azonban ebbe beletartoznak a független jelöltek is, akikről a választási adatbázisok alapján nem tudjuk megállapítani, hogy milyen nemzetiségűek. Ugyanakkor, a tanácsuléseken alkalmazandó kisebbségi nyelvi jogok betartását valószínűbb, hogy a pártokhoz tartozó magyar tanácsosok kérhetnék.
- *Magyarok száma és aránya* a 2002-es és a 2011-es népszámlálás alapján - habár a magyarul beszélők száma és aránya indokoltabb lett volna, azonban mivel a törvény a magyarok arányához köti a nyelvhasználati jogokat, mi is ezt a változót használjuk.

A három kutatás tehát ugyanazon kérdéskörből indul ki, azonban az adatgyűjtés választott módszerét tekintve több lényegi különbséget fogalmazhatunk meg.

Az NKI-vizsgálat sok esetben a polgármesteri hivatalok önbevallására bízta a nyelvi jogok alkalmazásának a kérdését, illetve egyes kérdések esetében egy elvi nyilatkozatot kér a problémával kapcsolatban (nyelvhasználat a helyi tanácsülés napirendje, normatív jellegű határozatok, egyéni határozatok vagy a tekintetében). Ilyen esettel találkozunk például a kérdőív 9. kérdése esetében:

9. kérdés. *Az elmúlt év folyamán használták-e a helyi közigazgatási hatóságok a kisebbségi nyelvet a lakosság informálására a következő területeken?*

1. *helyi tanácsülések napirendje,*
2. *normatív jellegű határozatok,*
3. *egyéni határozatok,*
4. *közérdekű információk.*

Az ilyen típusú kérdésselvetés azért lehet problémás, mert nem tud különbséget tenni azok között a települések között, amelyek ténylegesen alkalmazzák a nyelvi jogokat, és azok között, amelyek csak azt állítják, hogy alkalmazzák, vagy szeretnék alkalmazni. A gond tehát az, hogy a fenti kérdésre sokkal több településvezető tud igennel válaszolni, mint ahányan ténylegesen alkalmazzák a kisebbségi nyelvi jogokat.

A helyzet tovább bonyolódik a román állam által összerakott és a Nyelvi Charta titkárságának eljuttatott lista esetében, hiszen ott semmiféle kritérium nincs arra vonatkozólag, hogy a belügyminisztérium milyen alapon állapította meg a jogok érvényesülését.

A Bálványos Intézet által végzett kutatás két újítással próbálja orvosolni a fenti problémát. Egyrészt, azáltal igyekszik elejét venni a valótlan állításoknak, hogy nem kérdőívet, hanem hivatalos adatigénylést küld a polgármesteri hivataloknak, másrészt, nem általánosan kérdez rá a napirenddel vagy határozatokkal kapcsolatos információkra, hanem konkrét számokat szeretne megtudni (pl. hány esetben fordították le a napirendet, hány esetben fordították le a határozatokat). Ugyanakkor, a polgármesteri hivatalok azon képességét, hogy tudnak-e/akarnak-e írásban válaszolni egy magyar nyelvű beadványra, a gyakorlatban is teszteli, hiszen a hivatalos adatigénylést magyar nyelven adja le. Tehát, a levél egyben a magyar nyelvtudás és válaszolói hajlandóság mérőszáma is. A magyar nyelvtudás mérésére szolgál a honlapok vizsgálata is, amelynek célja, hogy ne a kérdezett percepciójára és önbevallására legyen bízva a válaszadás. Ezzel szemben fontos hiányossága a Bálványos Intézet által végzett kutatásnak, hogy a másik két adatsorral ellentétben nem kérdez rá a szóbeli nyelvhasználatra.

A tanácsuléseken való anyanyelvi felszólalások elemzése és összehasonlítása tekintetében több probléma merül fel. Az NKI-kutatásban arra kérdeztek rá, hogy volt-e olyan eset az elmúlt év folyamán, amikor egy tanácsos magyar nyelven szólalt fel. A Nyelvi Charta jelentésben azok a települések jelennek meg, ahol elviekben használható a magyar nyelv a tanácsuléseken, míg a Bálványos Intézet kutatása arról érdeklődött, hogy amennyiben a képviselők anyanyelvükön szólalnak fel, hogyan oldja meg a polgármesteri

hivatal a felszólalások fordítását. Mindhárom kutatás lehetőséget ad a válszadóknak, hogy kozmetikázzák válaszaikat. Továbbá, az NKI-kutatás az egyetlen, amelyik tényleges tevékenységre kérdez rá, a Bálványos Intézet adatgyűjtése esetében olyan közigazgatási egységek is igennel válaszolhattak, amelyek csak elviekben hajtanák végre a törvény erre vonatkozó rendelkezéseit, azonban gyakorlatban még nem volt példa arra, hogy a tanácsosok közül valaki magyarul szólaljon fel az üléseken.

Fontos megjegyezni, hogy más tekintetben (magyar nyelvet beszélő alkalmazottak száma és aránya, magyar nyelven megfogalmazott beadványok száma, kétnyelvű formanyomtatványok) nincs különbség az NKI és a Bálványos Intézet által végzett adatgyűjtésben. Ami a magyar nyelvet beszélő alkalmazottak számát illeti, mindkettő eltér a belügyminisztérium által közölt adatsortól. Míg az előbbi két kutatás kizárólag az ügyfélszolgálati tevékenységet folytató alkalmazottak számát és arányát próbálja begyűjteni, addig a belügyminisztérium a magyarul beszélő alkalmazottak számát hozza nyilvánosságra anélkül, hogy pontosítaná, hogy ezek milyen tevékenységi körben dolgoznak, valamint hogy mekkora a számarányuk az illető település alkalmazottainak körében.

Egy másik probléma a kitöltési arányból adódik. A Bálványos Intézet által végzett kutatás keretén belül a hivatalos adatigénylés 40,1%-os kitöltési arányt hozott. A beérkezett levelek a következőképpen oszlanak el a települések típusa, megye típusa, valamint a magyar lakosság aránya szerint.

4. táblázat. A Bálványos intézet által végzett kutatás alapadatai

	20%-os arány feletti települések		Levélre válaszolók	
	Esetszám	%	Esetszám	%
Közigazgatási egység típusa				
város	35	10,8	26	20,0
község	289	89,2	104	80,0
Megye típusa				
többségi	102	31,5	56	43,1
kisebbségi	158	48,8	51	39,2
szórvány	64	19,8	23	17,7
Magyarok aránya a közigazgatási egységen belül				
20-50%	126	38,9	40	30,8
50-85%	92	28,4	36	27,7
> 85%	106	32,7	54	41,5

A fenti eloszlás (4. táblázat) két szempontból is torzíthatja az eredményeket: felülreprezentáltak a városok, a tömbmegyéből származó és magyar többségű települések. Az első azért probléma, mert a városok vélhetően nagyobb erőforrásokkal rendelkeznek, és jobban odafigyelnek a törvény követelményeinek végrehajtására. Az utóbbi kettő pedig azért, mert a magyar többségű és székelyföldi települések feltételezhetően nagyobb nyelvi kompetenciával rendelkeznek. A torzítás elkerülése érdekében a fenti három jellemző alapján súlyoztuk a kapott adatokat.

A mintából származó hibalehetőség mellett torzításra adhatnak okot a nem-válaszok is. Egyrészt, amennyiben a településvezetők azért tagadták meg a választ, mert *nem tudtak* válaszolni, a kapott eredmények jobb képet festenek a helyzetről, mert a válaszadók körében felülreprezentáltak lesznek azok a települések, amelyek betartják és odafigyelnek a magyar nyelvhasználati jogokra. Másrészt, ha a településvezetők azért tagadták meg a választ, mert *nem akartak* válaszolni, annak ellenére, hogy képesek lettek volna rá, akkor viszont alulreprezentáltak lesznek azok a települések, amelyek betartják a magyar nyelvhasználati jogokat. Mindent egybe vetve az adatok értelmezésénél figyelembe kell vennünk tehát a torzítás lehetőségét is.

A nyelvi jogok érvényesülése a 2008–2015-ös periódusban

A nyelvhasználati jogok kötelező érvényesítése és végrehajtása tekintetében minimális a változás a 2002-es és 2011-es népszámlálás között (lásd 5. és 6. táblázatok). A 2002-es adatok alapján 327 olyan közigazgatási egység volt, ahol a magyarok aránya meghaladja a 20%-ot, és ezeken 1 066 195 romániai magyar élt. Ez a teljes romániai magyar lakosság 74,5%-a. 2011-re a közigazgatási egységek száma 324-re csökkent, ahol az összmagyar lakosság 77,3%-a (948 704 állampolgár) élt.

A 20%-os küszöb feletti közigazgatási egységek esetében a lakosság majdnem fele (48,9% 2002-ben, valamint 48,6% 2011-ben) kisebbségi megyében, több mint 40%-a (41,6% 2002-ben, valamint 42,9% 2011-ben) tömbmegyében, a maradék (9,4% 2002-ben, valamint 8,5% 2011-ben) szóránymegyékben él. Más szóval: nő azoknak az aránya, akik tömbmegyékben, és csökken azoknak az aránya, akik szóránymegyékben élnek. Ez a visszaesés a lakosságcsökkenés mellett a települések számának csökkenése szempontjából is nyomon követhető: a 2002–2011-es periódusban a települések száma csak a szóránymegyékben csökkent (8 településsel kevesebbről beszélünk – 2 város, 6 község). Ezzel szemben a tömbmegyékben nincs változás, a kisebbségi megyékben pedig relatív növekedésről beszélhetünk: a vá-

5. táblázat. A magyar lakosság eloszlása településenként a 2002-es népszámlálási adatok alapján

Magyarok aránya a településen belül	Magyar többségű megye		Magyar kisebbségi megye		Szórványmegye		Összesen		
	Települések száma	Magyar lakosság	Települések száma	Magyar lakosság	Települések száma	Magyar lakosság	Települések száma	Magyar lakosság	
Város	50% felett	11	189 467	8	64 423	0	0	19	253 890
	33-50%	1	2703	5	130 418	0	0	6	133 121
	20-33%	1	4039	6	78 929	6	19 536	13	102 504
Város összesen		13	196 209	19	273 770	6	19 536	38	489 515
Község	50% felett	83	240 523	73	169 164	17	29 332	173	439 019
	33-50%	3	4629	34	53 654	20	26 589	57	84 872
	20-33%	3	2380	27	25 262	29	25 147	59	52 789
Község összesen		89	247 532	134	248 080	66	81 068	289	576 680
Mindösszesen		102	443 741	153	521 850	72	100 604	327	1 066 195

6. táblázat. A magyar lakosság eloszlása településenként a 2011-es népszámlálási adatok alapján

Magyarok aránya a településen belül	Magyar többségű megye		Magyar kisebbségi megye		Szórványmegye		Összesen		
	Települések száma	Magyar lakosság	Települések száma	Magyar lakosság	Települések száma	Magyar lakosság	Települések száma	Magyar lakosság	
Város	50% felett	11	168 730	9	62 341	0	0	20	231 071
	33-50%	1	2092	4	102 325	0	0	5	104 417
	20-33%	1	3080	5	61 618	4	13 788	10	78 486
Város összesen		13	173 902	18	226 284	4	13 788	35	413 974
Község	50% felett	84	228 992	79	166 882	15	24 922	178	420 796
	33-50%	2	1794	26	37 245	20	20 273	48	59 312
	20-33%	3	2083	35	30 582	25	21 957	63	54 622
Község összesen		89	232 869	140	234 709	60	67 152	289	534 730
Összlakosság		102	406 771	158	460 993	64	80 940	324	948 704

rosok száma 1-gyel csökkent, azonban 6-tal nőtt azon községek száma, ahol a magyarok aránya meghaladja a 20%-ot).

Fontos jellemző, hogy növekszik azoknak az aránya is, akik olyan közigazgatási egységekben élnek, ahol a magyarok többségben vannak (2002-ben 65% és 692 909, 2011-ben 68,7% és 651 867 lakos). Továbbá elmondható, hogy a 20%-os küszöb feletti közigazgatási egységekben élő magyar lakosság rurálisabbnak mondható, és ebben a tekintetben 2002 és 2011 között enyhe növekedés is tapasztalható: csökken azoknak az aránya, akik városokban élnek (2002-ben a magyar lakosság 45,9%-a 38 városban élt, 2011-ben ez az arány 43,6%-ra és 35 városra csökkent). Ez a két folyamat azért lehet fontos, mert míg a tömbösödés feltételezhetően elősegíti a nyelvi jogok érvényesülését, addig a városokból való kiszorulás gyengíti azt.

Az elkövetkezőkben bemutatjuk a kutatás eredményeit. Először az írásbeli és szóbeli nyelvhasználatra fókuszálunk, valamint a magyarul beszélő alkalmazottak arányára. Azután a tanácshatározatok és tanácsulések napi-rendjének kötelező fordítását, a tanácsulések keretén belüli anyanyelvhasználatot, valamint a kétnyelvű formanyomtatványok helyzetét mutatjuk be.

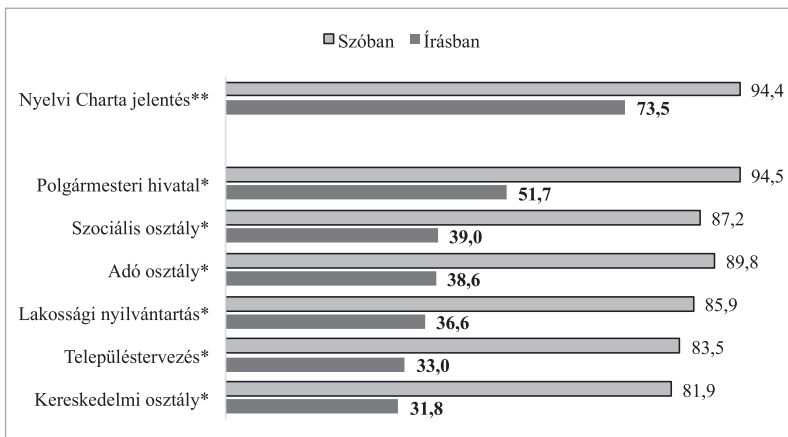
1. Írásbeli és szóbeli nyelvhasználat a helyi adminisztrációban

Az írásbeli nyelvhasználatra mindhárom adatbázisban találhatunk adatokat, a szóbeli nyelvhasználat kérdése viszont csak az NKI kutatásban és a román Nyelvi Charta jelentésben jelenik meg. Ugyanakkor fontos leszögezni, hogy az írásbeli nyelvhasználatot konkrét helyzetben csak a Bálványos Intézet által végzett kutatás teszteli. Az NKI-kutatás elméleti szinten kérdez rá – Az elmúlt évben a felsorolt hivatalok közül melyek használták a kisebbségek nyelvét szóban vagy írásban? –, a Nyelvi Charta jelentésben pedig felsorolják azokat a településeket, ahol megvan az állampolgárok lehetősége arra, hogy anyanyelvüket használják a polgármesteri hivatalokban.

A három adatgyűjtés közül a legpozitívabb képet a román Nyelvi Charta jelentés ad, hiszen eszerint a vizsgált polgármesteri hivatalok 94,4%-ában lehet szóban, és 73,5%-ában lehet írásban magyarul ügyet intézni (1. ábra). A szóbeli nyelvhasználat tekintetében hasonló eredményt mutat az NKI által végzett adatfelvétel. A polgármesteri hivatalok 94,5%-a nyilatkozta azt, hogy az adatfelvételt megelőző évben volt olyan eset, amikor magyarul fordultak hozzájuk az állampolgárok. Emellett 80% feletti a különböző hivatalok és osztályok magyar nyelvi képessége is. Az írásbeli nyelvhasználat ellenben teljesen más a helyzet, hiszen a polgármesteri hivatalok kevesebb mint fele (49,8%) vallotta azt, hogy használta a magyar nyelvet írásbeli meg-

keresésekre adott válaszaiban, a különböző osztályok és hivatalok esetében pedig ezek aránya 31,8% és 38,5% között mozog. Horváth István ennek kapcsán arra hívja fel a figyelmet, hogy az írásbeliség és a szóbeliség közötti diszkrépancia azzal magyarázható, hogy a két nyelv hierarchiáját meghatározó funkcionális és státussal kapcsolatos okok egymásra tevődnek: „az államigazgatási tevékenységekkel kapcsolatos [magyar] nyelvi készségek nem alakultak ki”, valamint „a magyar népesség egy része biztonságosabbnak érzi a román írásbeliséget”.²⁰

1. ábra. Az alábbi intézmények/osztályok ügyfélszolgálatai használják-e a kisebbségek nyelvét?

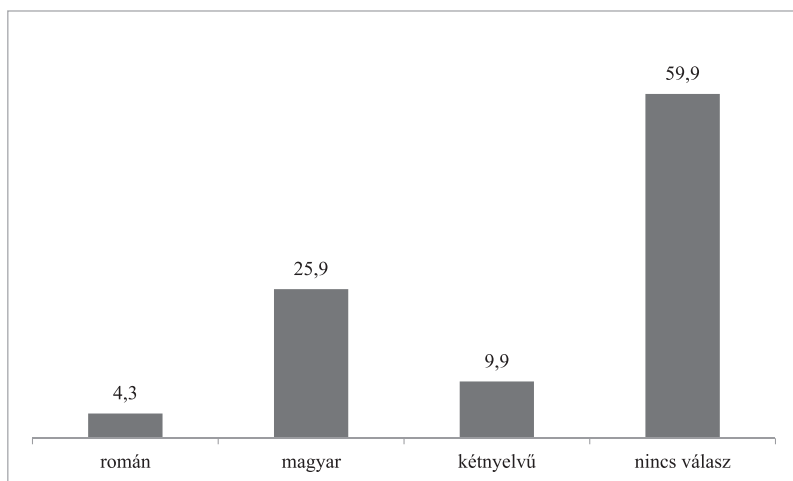
Forrás: Saját számítások * Horváth: Application... és a ** Nyelvi Charta jelentés melléklete alapján

A Bálványos Intézet által gyűjtött adatok alapján az írásbeli nyelvhasználat tekintetében rosszabb a helyzet, mint ahogy az NKI által végzett adatgyűjtés prognosztizálta. Az írásbeli anyanyelvhasználattal kapcsolatban a 2014-es kutatásban három kérdést tettünk fel, melyek általánosan és konkrét helyzetekben is vizsgálták a nyelvhasználatot. Ezek közül a legfontosabb maga az adatgyűjtést is szolgáló hivatalos adatigénylés volt, melyet csak magyar nyelven küldtünk el a polgármesteri hivataloknak. A törvény értelmében az ilyen típusú beadványokra két nyelven (magyarul és románul) kellett volna a hivataloknak válaszolni. Ezt a polgármesteri hivatalok mind-

²⁰ Horváth István: Kisebbségi nyelvi jogok... Id. kiad. 217

össze 9,9%-a teljesítette. Emellett 25,9% magyarul, 4,3% románul válaszolt. A maradék 59,9% nem válaszolt a levelünkre (2. ábra).

2. ábra. A Bálványos Intézet magyarul benyújtott hivatalos adatigényléseire adott válaszok nyelve

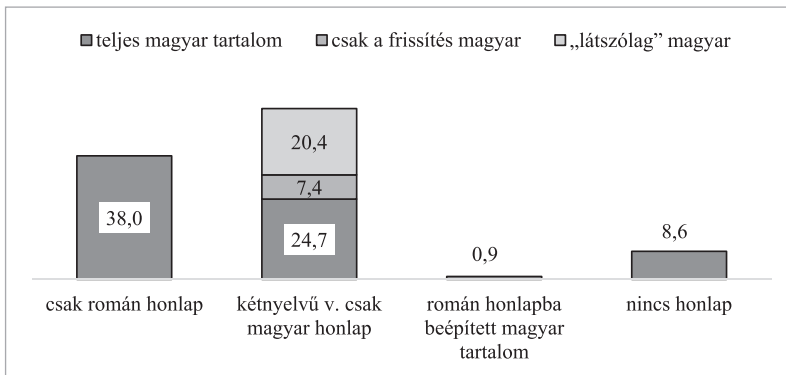
Természetesen a válasz hiánya nem feltétlenül jelenti azt, hogy az illető hivatalok nem tudnának magyar nyelvű választ küldeni, azonban ezt a verziót látszik alátámasztani a polgármesteri hivatalok online nyelvhasználatának a vizsgálata is.

A honlapok nyelvét két szempontból vizsgáltuk. Egyrészt, minden település hivatalos honlapja esetében megnéztük, hogy formális szempontból van-e magyar honlapja az illető településnek, másrészt tartalmi szempontból is értékeltük a magyar nyelvhasználatot (3. ábra). A települések 52,5%-a rendelkezett valamilyen típusú magyar honlappal. Idesoroltuk a nyelvi füllel ellátott honlapokat vagy a külön magyar és külön román honlapot működtető településeket. 38%-uk csak román honlappal rendelkezett, 0,9% pedig román honlapon megjelenített eseti magyar tartalommal oldotta meg a kisebbségi kommunikációt. A települések 8,6%-a nem rendelkezett működő weboldallal.

Tartalmi szempontból (3. ábra 2. oszlopa) a magyar honlapok mindössze 47,1%-a (az összes honlap 24,7%-a) rendelkezik teljes magyar tartalommal, és 14,1% (az összes honlap 7,4%-a) frissíti magyarul a honlapot, azonban nem tölt fel rá magyar nyelvű hivatalos dokumentumokat. A maradék 38,8% (az összes honlap 20,4%-a) nem teljesítette a feltételeket, hiszen az

úgynevezett „magyar” nyelvű honlap vagy nem tartalmaz magyar nyelvű információt, vagy csak a menüstruktúra és esetleg néhány statikus anyag jelenik meg magyar nyelven, azonban mind a frissítések, mind pedig a dokumentumok románul vannak.

3. ábra. A honlapok nyelve formális és tartalmi szempontból

Más szóval: a magyar nyelvű honlapjukat frissítő települések aránya majdnem megegyezik a magyarul vagy kétnyelvűen válaszoló polgármesteri hivatalok arányával.

A fenti eredmények eloszlását 5 jellemző alapján vizsgáltuk: a település típusa, a megye típusa, a magyarok etnikai aránya, a polgármester párt-hovatartozása, valamint a helyi tanács etnikai összetétele. Mindhárom esetben (írásbeli válaszok 2008-ban, honlapok nyelvi minősége 2014-ben, hivatalos adatigénylésre adott válaszok 2014-ben) minden jellemző alapján releváns asszociációs összefüggés mutatható ki,²¹ és erre vonatkozóan több észrevételt is megfogalmazhatunk.

1. A levelekre magyarul válaszoló területi-közigazgatási egységek aránya az NKI által mért nyelvhasználati képesség és az általunk mért magyar honlap működtetési képesség között helyezkedik el azokon a településeken, ahol a magyarok nincsenek domináns pozícióban (nincsenek többségi megyében, a magyarok aránya vagy a magyar pártok tanácsai részesedése 85% alatt van). A magyar dominanciájú települések esetén azonban a levelekre adott válaszok aránya mindkét másik kutatási eredménynél alacsonyabb (lásd 7. táblázat). Ennek több lehetséges magyarázata van. Egyrészt: nem ugyanazok a nyelvi kompetenciák szükségesek egy magyar nyelvű honlap

21 Erre engednek következtetni a feltüntetett χ^2 és Cramer V értékek.

fenntartásához és működtetéséhez, mint egy hivatalos levélre adandó válaszhoz. Ezt úgy kell érteni, hogy a dominánsan magyar települések esetében meglevő magas magyar nyelvi kompetencia nem feltétlenül jelenti azt, hogy a polgármesteri hivatalok alkalmazottai képesek egy hivatalos levelet magyarul megválaszolni, azonban probléma nélkül képesek a magyar nyelvű honlapot működtetni. Másrészt: amennyiben egy településen a magyar nyelvű írásbeliség hiányát tapasztaljuk (pl. szórvány vagy kisebbségi magyar települések), egy magyar nyelvű honlap fenntartása nagyobb teher, mint egy levélre adandó válasz. Harmadrészt: nem kerülhető el a kérdés politikai vetülete sem. Mivel a hivatalos adatigénylés az Erdélyi Magyar Nemzeti Tanácstól érkezett, feltételezhető, hogy a dominánsan magyar településeken vannak olyan esetek is, amelyek politikai megfontolásból tudatosan tagadják meg a válaszadást annak ellenére, hogy képesek lennének rá.²²

7. táblázat. *A magyar írásbeli nyelvhasználat a települések adminisztratív, demográfiai és politikai jellemzői alapján*

	megye típusa			magyarok aránya			magyar pártok aránya a tanácsban			
	szór- vány	kisebb- ségi	több- ségi	20- 50%	50- 85%	> 85%	< 33%	33- 50%	50- 85%	> 85%
van magyar írásbeli nyelvhasználat*	23	74	72	37	50	82	20	24	81	44
	33,3%	49,3%	71,3%	28,7%	60,2%	75,9%	26,0%	44,4%	61,8%	75,9%
	<i>Cramer V = 0,28</i>			<i>Cramer V = 0,415</i>			<i>Cramer V = 0,355</i>			
magyar vagy kétnyelvű válaszelevél**	19	43	54	30	34	52	13	14	51	38
	29,7%	27,2%	52,9%	23,8%	37,0%	49,1%	16,7%	31,8%	41,1%	48,7%
	<i>Cramer V = 0,243</i>			<i>Cramer V = 0,222</i>			<i>Cramer V = 0,248</i>			
honlap tartalma majdnem teljesen magyar**	5	33	66	5	30	69	2	5	44	53
	7,8%	20,9%	64,7%	4,0%	32,6%	65,1%	2,6%	11,4%	35,5%	67,9%
	<i>Cramer V = 0,485,</i> <i>λ = 0,308</i>			<i>Cramer V = 0,345</i>			<i>Cramer V = 0,517,</i> <i>λ = 0,269</i>			

* Saját számítás Horváth: *Application...* idézett 2008-as adatfelvétele alapján.

** A Bálványos Intézet által végzett 2014-es kutatás adatai.

*** A Cramer V és λ értékek szignifikanciája minden esetben kisebb, mint 0,001.

22 Ezt az utóbbi érvet erősíti az a tény is, hogy a levelek esetében a leggyengébb a változók kapcsolatát jelző χ^2 és Cramer V érték.

2. A település típusának befolyása a levelekre adott válaszok esetében a legnagyobb.²³ A városok 65,7%-a válaszolt magyarul a beadványunkra, míg a községek 32,2%-a. Ennek két lehetséges magyarázata van: 1. a városok polgármesteri hivatalai inkább tisztában vannak a hivatalos adatigénylésekre adott válaszok megtagadásának következményeivel, vagy 2. a városi helyi adminisztrációk inkább rendelkeznek a megfelelő forrásokkal, hogy eleget tegyenek a magyar írásbeliség követelményeinek.

8. táblázat. *A magyar írásbeli nyelvhasználat a települések típusa és a polgármester pártja alapján*

	település típusa		polgármester pártja		összesen
	város	község	magyar	más	
van magyar írásbeli nyelvhasználat*	26	143	119	50	163
	68,8%	50,73%	64,3%	37%	51,7%
	χ^2 nem szignifikáns		$\chi^2 = 23,319$		
magyar vagy kétnyelvű válaszlevél**	23	93	92	24	116
	65,7%	32,2%	43,8%	21,1%	35,8%
	$\chi^2 = 15,275$		$\chi^2 = 16,648$		
honlap tartalma majdnem teljesen magyar**	18	86	94	10	104
	51,4%	29,8%	44,8%	8,8%	32,1%
	$\chi^2 = 6,727$		$\chi^2 = 43,911$		

* Saját számítás Horváth: *Application...* idézett 2008-as adatfelvétele alapján.

** A Bálványos Intézet által végzett 2014-es kutatás adatai.

*** A χ^2 értékek szignifikanciája minden esetben kisebb, mint 0,001.

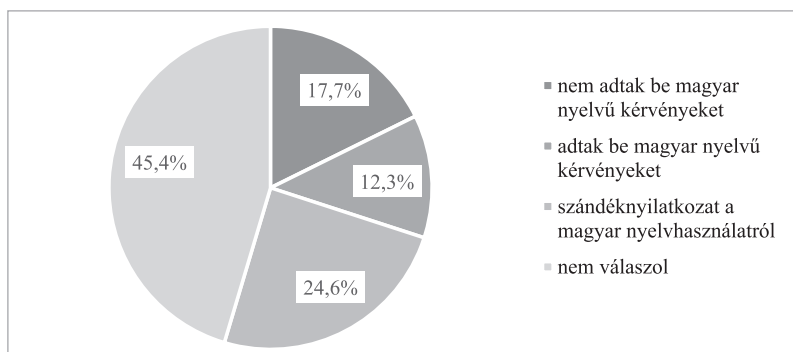
3. A legerősebb statisztikai kapcsolat a honlapok nyelvi minősége, valamint a megye típusa és a tanács összetétele között állapítható meg. Ezek alapján elmondható, hogy 30,8%-kal nagyobb a valószínűsége, annak, hogy megtippeljük a honlap nyelvi minőségét, amennyiben ismerjük a megye típusát, és 26,9%-kal nagyobb, ha tudjuk a tanácsosok összetételét.²⁴ Más szóval: minél nagyobb a magyar tanácsosok aránya, valamint a magyar lakosság a megyében, annál nagyobb a valószínűsége annak, hogy a település hivatalos honlapja teljes magyar tartalommal legyen ellátva.

23 Lásd a χ^2 értékeket a 8. táblázatban

24 Lásd a λ értékeket a 7. táblázatban.

Az írásbeli nyelvhasználat harmadik paramétere a magyar nyelvű beadványok számára vonatkozott (4. ábra). Mivel a választ adó 130 település mindössze 12,3%-a állította azt, hogy kapott magyar nyelvű kérvényeket a 2013-as év folyamán, a beadványok számának elemzése helyett a változót újrakódoltuk. Külön kategóriába kerültek azok a települések, amelyek valamiféle szándéknyilatkozatot fogalmaztak meg a magyar nyelvhasználatra vonatkozóan (a válaszadók 24,6%), azok amelyek azt nyilatkozták, hogy nem kaptak magyar nyelvű beadványt (17,7%), valamint azok, amelyek elkerülték a kérdés megválaszolását (45,4%).

4. ábra. Magyar nyelvű beadványok száma 2013-ban (N = 130)

Mindent egybevetve, az általunk begyűjtött adatok kisebb különbséggel reprodukálják a Horváth István által 2009-ben leírtakat, hiszen megerősíthető, hogy a polgármesteri hivatalhoz írásban fordulók csak ritkán választják a magyar nyelvet, tehát feltételezhetően „biztonságosabbnak érzik, ha román nyelven kérvényeznek és írnak beadványokat”.²⁵

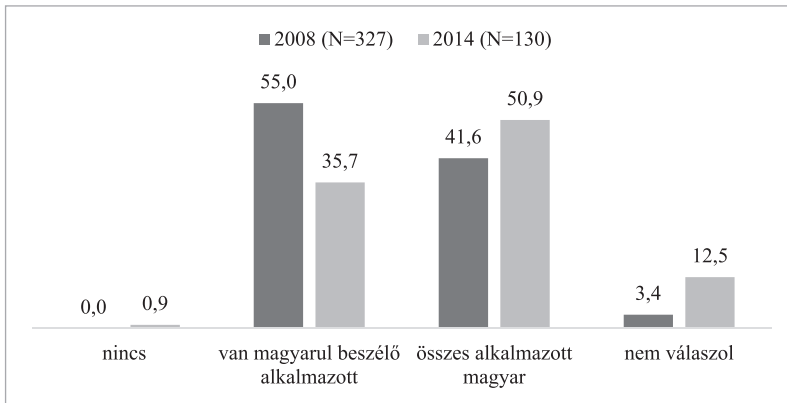
A potenciális magyar nyelvhasználat egy másik mérőszáma a magyarul beszélő alkalmazottak aránya. Mind az NKI, mind pedig a Bálványos Intézet által végzett kutatás kizárólag az ügyfélszolgálati tevékenységet végző magyarul beszélő alkalmazottakra kérdezett rá. A beérkezett válaszok alapján (5. ábra) elmondható, hogy nőtt azon települések aránya, ahol minden alkalmazott tud magyarul. Míg 2008-ban a közigazgatási egységek 41,6%-a volt ebben a helyzetben, addig 2014-ben már 50,9%.²⁶ Ez a növekedés kihatással van a magyarok arányának tekintetében az összes kategóriára, azon-

²⁵ Horváth István: Kisebbségi nyelvi jogok... Id. kiad. 218.

²⁶ A növekedés annak ellenére jelentős, hogy a 2014-es adatsorban kizárólag csak azok a települések szerepelnek, amelyek válaszoltak a kiküldött adatigénylő levélre.

ban azokban a közigazgatási egységekben a legnagyobb, ahol a magyarok aránya 50–85% között van. Az egyetlen alcsoporthoz tartozó polgármesterek által vezetett település, ahol azon települések aránya, ahol minden alkalmazott magyar, 17,3%-ról visszaesik 10%-ra.

5. ábra. A magyarul beszélő alkalmazottak arányának alakulása 2008 és 2014 között

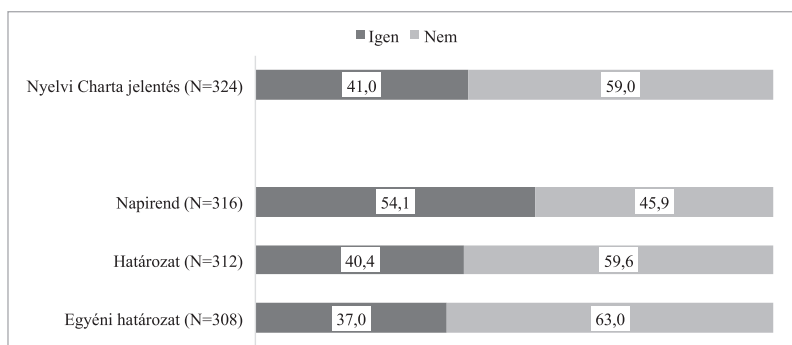
9. táblázat. A magyarul beszélő alkalmazottak számának alakulása 2008 és 2014 között

	magyarok aránya			polgármester pártja	
	20–50%	50–85%	> 85%	magyar	más
<i>NKI, 2008</i>					
van magyarul beszélő alkalmazott	121	45	14	70	110
	94,5%	55,6%	13,1%	38,3%	82,7%
összes alkalmazott magyar	7	36	93	113	23
	5,5%	44,4%	86,9%	61,7%	17,3%
<i>Bálványos Intézet, 2014</i>					
van magyarul beszélő alkalmazott	32	13	1	20	27
	80,0%	38,2%	2,6%	24,1%	90,0%
összes alkalmazott magyar	8	21	37	63	3
	20,0%	61,8%	97,4%	75,9%	10,0%

2. Határozatok és tanácsülések napirendjének fordítása

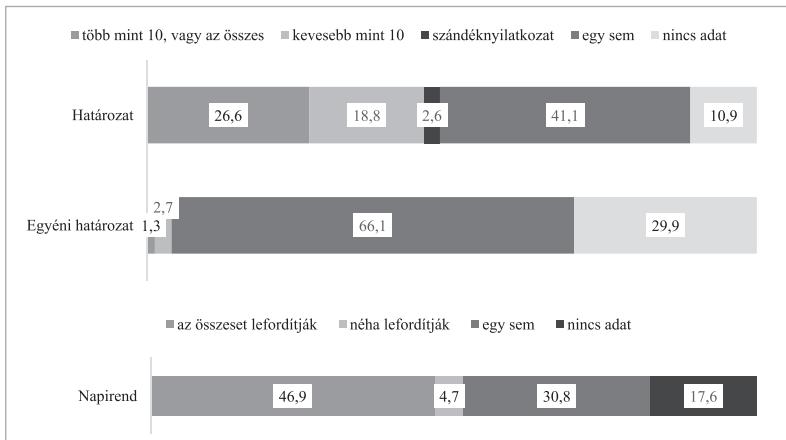
A törvény alapján a polgármesteri hivataloknak három típusú dokumentumot kell kötelező módon a kisebbségek nyelvén is nyilvánosságra hozni: a tanácsülések napirendjét, a tanács által hozott normatív határozatokat, valamint kérésre az egyéni határozatokat is. Az NKI által végzett kutatás alapján 2008-ban a helyi tanácsok 54,1%-a fordította le magyar nyelvre a tanácsülés napirendjét, 40,4% a tanács határozatokat és 37% az egyéni határozatokat. A Nyelvi Charta jelentésben a román állam a települések 41%-ról állítja, hogy eleget tesznek a törvény követeléseinek (lásd 6. ábra).

6. ábra. *A törvény által előírt dokumentumok magyar nyelvre való fordítása az NKI-kutatás és a Nyelvi Charta jelentés alapján*

A fenti kutatásokkal ellentétben a Bálványos Intézet a lefordított határozatok és napirendek számára kérdezett rá. Mivel a települések jelentős része nem adta meg azt, hogy hány határozatot hozott összesen a polgármesteri hivatal, azonban ennek száma feltételezhetően több, mint 10, az adatok feldolgozásánál két kategóriát hoztunk létre: azon települések, amelyek több, mint tíz határozatot vagy az összes határozatot lefordították (ez egy rendszeresebb fordítói munkát feltételez), valamint azon települések, amelyek 10 határozatnál kevesebbet fordítottak le (ez eseti fordítói munkát feltételez). Emellett külön kódoltuk azon településeket, amelyek habár nem fordítják a határozatokat, szándéknyilatkozatot fogalmaznak meg arra vonatkozólag, hogy szükség esetén le tudnák fordítani. A napirendek esetében rákérdeztünk a tanácsülések számára is, így ki tudtuk számolni a lefordított napirendek arányát. Az előbbi kérdéshez hasonlóan itt is két kategóriát hoztunk létre, az egyikbe kerültek azok a polgármesteri hivatalok, amelyek minden esetben publikálják a tanácsülés napirendjét magyar nyelven is, a másikba pedig azok, amelyek eseti jelleggel tesznek eleget a törvénynek.

7. ábra. A törvény által előírt dokumentumok magyar nyelvre való fordítása a Bálványos Intézet kutatása alapján (N=130)

A 7. ábrában összesítettük a határozatokra és napirendre vonatkozó adatokat. Ennek értelmében a válaszoló települések 45,4%-a foglalkozik a tanácsi határozatok magyarra fordításával, azonban ez a tevékenység rendszeresnek csak a települések 26,6%-a esetében mondható. A napirendet a települések 51,6%-a hozza nyilvánosságra (46,9% rendszeresen, 4,7% eseti jelleggel). Ezek az arányok nem térnek el sokkal az NKI által mért adatoktól, azonban jelentős a különbség az egyéni határozatok tekintetében. Míg 2008-ban a települések 37%-a állította, hogy lefordítja az egyéni határozatokat magyar nyelvre, addig 2014-ben ez az arány 4%. Az egyéni határozatok kisebbségi nyelven való nyilvánosságra hozatala nem kötelező, ezt a polgármesteri hivatalok kérésre teljesítik. Vélhetően 2008-ban a településvezetők inkább szándéknyilatkozatot fogalmaztak meg erre vonatkozólag, azonban konkrét esetben a kitétel ritkán került alkalmazásra. Ez azzal magyarázható, hogy a polgármesteri hivatalok vélhetően nem ajánlják fel a fordítás lehetőségét, és a polgármesteri hivatalokhoz forduló személyek sincsenek tisztában a jogaikkal.

Habár a napirend magyar nyelven való nyilvánosságra hozatalának szempontjából kisebb csökkenés tapasztalható, ez nem volt érvényes egyetlenesen minden településtípusra (lásd 10. táblázat). Növekedni látszik például a napirendet magyar nyelven is nyilvánosságra hozó települések aránya a magyar dominanciájú közigazgatási egységekben (magyar többségűek vagy a magyarok legalább 85%-os többséggel rendelkeznek a tanácsban), azonban jelentős visszaesés tapasztalható a köztes kategóriákban (ott ahol a magyarok jelentős kisebbséget vagy nem domináns többséget képvisel-

nek, vagy a település olyan megyében helyezkedik el, ahol a magyarok ki-
sebbségben vannak).²⁷

A napirend magyarul való közlését a három vizsgált változó közül leg-
jobban a magyarok aránya befolyásolja. Ebben az esetben 43,5%-kal nő az
esélye annak, hogy előrejelezzük egy-egy település viselkedését, amennyi-
ben ismerjük a település etnikai összetételét. Ez az arány 31,7%-os akkor, ha
csak a magyar pártokhoz tartozó tanácsosok arányát ismerjük.²⁸

10. táblázat. Nyilvánosságra hozzák-e magyar nyelven a tanácsülések napirendjét?

	magyarok aránya			megye típusa			magyar pártokhoz tar- tozó tanácsosok aránya		
	20- 50%	50- 85%	> 85%	többsé- gi	kisebb- ségi	szór- vány	< 50%	50- 85%	> 85%
<i>NKI, 2008</i>									
Igen	36	51	84	80	70	21	43	84	44
	28,3%	63,8%	77,1%	79,2%	47,3%	31,3%	33,9%	64,1%	75,9%
Nem	91	29	25	21	78	46	84	47	14
	71,7%	36,3%	22,9%	20,8%	52,7%	68,7%	66,1%	35,9%	24,1%
	<i>Cramer V = 0,436, Lambda = 0,379</i>			<i>Cramer V = 0,366, Lambda = 0,228</i>			<i>Cramer V = 0,344, Lambda = 0,283</i>		
<i>Bálványos Intézet, 2014</i>									
Igen*	13	17	37	33	24	10	13	27	28
	26,0%	45,9%	88,1%	80,5%	37,5%	40,0%	29,5%	48,2%	90,3%
Nem	37	20	5	8	40	15	31	29	3
	74,0%	54,1%	11,9%	19,5%	62,5%	60,0%	70,5%	51,8%	9,7%
	<i>Cramer V = 0,528, Lambda = 0,435</i>			<i>Cramer V = 0,394, Lambda = 0,333</i>			<i>Cramer V = 0,458, Lambda = 0,317</i>		

* Minden olyan esetet összevontunk, ahol legalább egyszer lefordították a napirendet.

A határozatok nyilvánosságra hozatala tekintetében a változás nem
ilyen jelentős, és teljesen más jellemzőkkel bír, hiszen releváns különbsége-
ket csak a tanács etnikai összetételével kapcsolatban tudtunk kimutatni
(lásd 11. táblázat). A határozatok fordításával kapcsolatban a napirendfor-
dítással ellentétben enyhe növekedést észlelhetünk azokon a településeken,

27 Ezeket az erősödő tendenciákat a kiszámolt statisztikai mutatók is alátámasztják,
hiszen mindhárom kategória esetében nő a Cramer V és λ értéke.

28 Erre enged következtetni a 10. táblázatban feltüntetett λ érték.

ahol a magyar pártok rendelkeznek tanácstöbbséggel, és enyhe visszaesést ott, ahol nincs többségi magyar jelenlét a tanácsban.

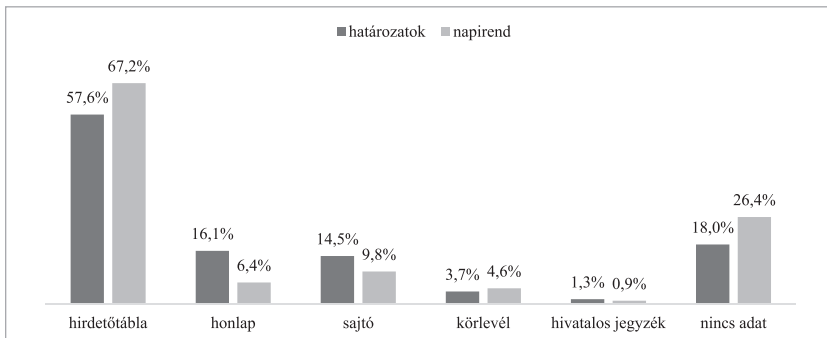
11. táblázat. Nyilvánosságra hozzák-e magyar nyelven a határozatokat?

	magyar pártokhoz tartozó tanácsosok aránya		
	< 50%	50-85%	> 85%
<i>NKI, 2008</i>			
Igen	34	59	33
	27,2%	45,0%	58,9%
Nem	91	72	23
	72,8%	55,0%	41,1%
<i>Cramer V = 0,316</i>			
<i>Bálványos Intézet, 2014</i>			
Igen*	10	30	19
	23,3%	53,6%	61,3%
Nem	33	26	12
	76,7%	46,4%	38,7%
<i>Cramer V = 0,326</i>			

* Minden olyan esetet összevontunk, ahol legalább egy határozatot lefordítottak

A határozat- és napirend-fordítása publikussá tételének egy fontos vetülete a nyilvánosságra hozatal módja. A levelekre válaszoló polgármesteri hivatalok 57,6%, valamint 67,2%-a hirdetőtáblán hozza nyilvánosságra a határozatokat és napirendeket. Saját bevallásuk szerint 16,1%, valamint 6,4% a honlapra is felteszi (8. ábra).

8. ábra. A határozatok és a napirend nyilvánosságra hozatalának módja a polgármesteri hivatalok válaszai alapján (N=130)

A határozatok honlapon való megjelenítése könnyen ellenőrizhető, hiszen a honlapelemzésnél külön vizsgáltuk ezt a kérdést. A reális eredmény lényegesen elmarad ettől az aránytól, hiszen a honlapok mindössze 3,1%-a (10 eset) tartalmaz magyarra fordított határozatokat, és ezek közül csak *három* volt olyan, amely válaszlevelében is azt állította, hogy a magyar nyelvű határozatait a honlapon is megjeleníti.²⁹ Ez az eredmény több kérdést is felvet. Egyrészt: felmerül a kérdés, hogyha a polgármesteri hivatalok az utánkövethető esetekben valótlanságokat állítanak, és nem hajtják végre a törvény követelményeit, akkor mi történik azokban az esetekben, amikor nincs lehetőség csak helyszíni ellenőrzésre? Másrészt: megkérdőjelezhetik a hivatalos adatigénylésre és önkitöltős kérdőívre adott válaszok többi részét is.

3. Anyanyelvhasználat a tanácsülések keretén belül

A törvény értelmében minden olyan közigazgatási egységben, ahol a kisebbséghez tartozó tanácsosok száma meghaladja a 20%-ot, elviekben jönnének a tanácsstagoknak anyanyelvükön felszólalni. A törvény végrehajtási módszertana azonban szűkíti a települések listáját azzal, hogy a végrehajtást 33%-os küszöbhez köti. Következésképpen: a tanácsülésen alkalmazott nyelvhasználati jogok vizsgálatához két döntést kellett meghozni. Egyrészt el kell dönteni, hogyan határozzuk meg a tanácsstagok etnikai hovatartozását, másrészt pedig azt, hogy a 20%-os vagy a 33%-os küszöböt vesszük-e alapul. Az első kérdés esetében a párt-hovatartozás mellett döntöttünk. Abból indultunk ki, hogy feltételezhetően az RMDSZ, EMNP és MPP színeiben pozícióba került helyi tanácsosok magyarok.³⁰ Ez a döntés két szempontból is torzíthatja az eredményt: 1. olyan települések is felkerülnek a listánkra, ahol a magyar pártok listáján bejutó tanácsosok teljesítik az előírt küszöböt, azonban a listáikon szereplő román nemzetiségű jelöltek miatt a magyar etnikumú tanácsosok száma annál alacsonyabb, és 2. azok a települések, ahol a küszöb teljesítéséhez szükséges a független vagy más pártok listáján bejutott magyar tanácsosok hozzáadása is, kimaradtak a lis-

29 A maradék hét vagy nem válaszolt egyáltalán a levelünkre, vagy pedig nem jelezte, hogy nyilvánosságra hozza az adatokat a honlapon is.

30 Érdekes, a településvezetők nagyrésze nem ezt a módszert választja a magyar tanácsosok arányának megállapítására. Az általunk választott módszer azokon a településeken jellemzőbb, ahol a magyarok kisebbségben élnek. A magyar többségű településeken általában két módszert alkalmaznak: 100%-os magyar tanácsosi aránynál természetesnek veszik, hogy mindenki magyar, más esetben pedig írásbeli vagy szóbeli nyilatkozatot kérnek.

táról. A második kérdés tekintetében a 33%-os küszöb mellett döntöttünk. Ez azzal indokolható, hogy annak ellenére, hogy bevezetése világosan ellentétes a törvény szellemével, a 20–33%-os magyar tanácsosi aránnyal rendelkező településeken jelen állás szerint a végrehajtás nem kötelező. Fontos aláhúzni azonban, hogy ezek a döntések alig vagy egyáltalán nem befolyásolják az eredményeket.

A fenti megjegyzéseket figyelembe véve az NKI kutatás alapján 251 közigazgatási egységben voltak a magyar tanácsosok jogosultak az anyanyelvük használatára, amely az összes település 76,8%-át teszik ki. A Bálványos Intézet által végzett kutatás idejében 246 olyan településről beszélhetünk (az összes település 75,9%-a), ahol a magyar tanácsosok aránya meghaladja a 33%-ot. A beérkezett válaszlevelek 82,3%-a (107 levél) jött olyan településről, ahol elviekben a magyar tanácsosok jogosultak az anyanyelven való felszólásra (lásd 12. táblázat).

12. táblázat. *A 33%-os magyar tanácsosi küszöböt elérő települések száma és aránya*

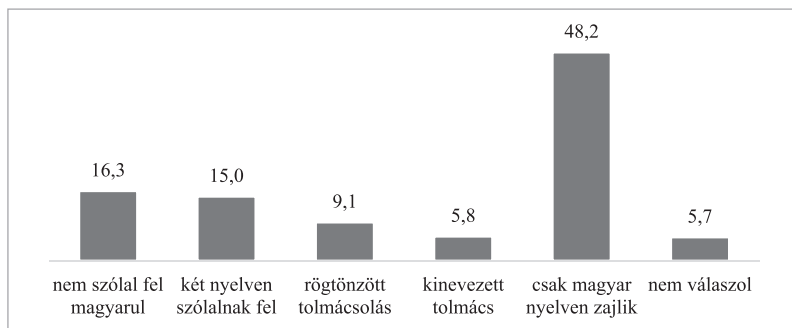
	Esetszám (2008)*	%	Esetszám (2012)**	%	Esetszám (levelek)**	%
33–50%	55	21,9	44	17,9	14	13,1
50–85%	137	54,6	124	50,4	54	50,5
> 85%	59	23,5	78	31,7	39	36,4
Összes	251	(76,8)	246	(75,9)	107	(82,3)

* A 2008-as helyhatósági választások eredményei alapján.

** A 2012-es helyhatósági választások eredményei alapján.

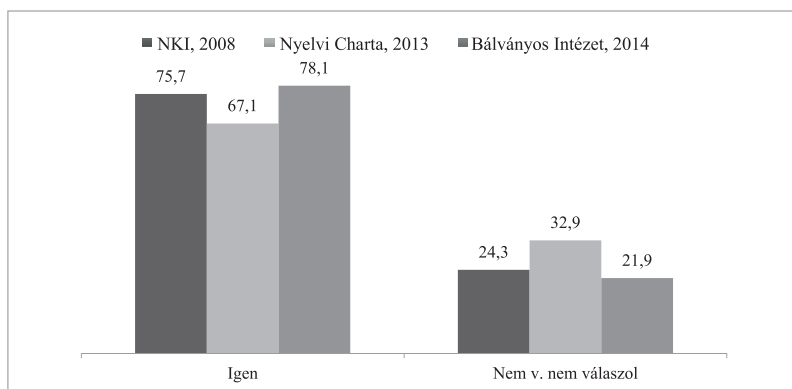
A Bálványos Intézet lekérdezése alapján a válaszadó települések jelentős része meg tudná oldani azt a helyzetet, ha egy tanácsos magyarul szólalna fel (9. ábra). A települések 48,2%-a esetében eleve nem jelentene ez gondot, hiszen a településvezetők bevállása szerint mindenki magyar anyanyelvű a tanácsban. Az esetek 15%-ában a felszólaló mindkét nyelven elmondaná a felszólalását, 9,1%-ban a polgármester személyesen vagy másvalaki fordít a teremből. A válaszadó polgármesteri hivatalok mindössze 5,8%-a alkalmazna hivatásos tolmácsot, 16,3% pedig bevallja, hogy nem volt még arra példa, hogy valaki magyarul szólaljon fel tanácsüléseken.

9. ábra. *Ha a képviselők anyanyelvükön szólaltak fel a tanácsüléseken, hogyan oldották meg a fordítást? (Bálványos Intézet, 2014, N=107)*

A másik két adatsorral való összehasonlítás érdekében összevontuk azokat az eseteket, amikor a polgármesteri hivatalok képesek lennének megoldani egy magyar nyelvű felszólalás fordítását, valamint azokat az eseteket, amikor nem válaszolnak, vagy bevallják, hogy még nem volt példa erre. A 10. ábra alapján elmondhatjuk, hogy mind az NKI 2008-as kutatása, mind pedig a Bálványos Intézet 2014-es kutatása pozitívabb képet fest a nyelvi jogok eme aspektusáról, mint a Románia által a Nyelvi Charta titkárságához leadott jelentés. A 2008-as kutatás a települések 75,7%-a, a 2014-es 78,1%-a esetében állítja azt, hogy az elmúlt évben volt arra példa, hogy a tanácsosok magyarul szólalnak fel/meg tudnák oldani a magyar felszólalás fordítását. Ezzel szemben a román belügyminisztérium az arra jogosult települések 67,1%-áról állítja, hogy a tanácsosoknak megvan a lehetőségük, hogy anyanyelvükön is felszólaljanak.

10. ábra. *Közigazgatási egységek aránya, ahol a tanácsosok anyanyelvükön szólalhatnak fel 2008 és 2014 között*

A tanácsüléseken való anyanyelvhasználatot befolyásoló tényezők nem sokat változnak a 2008–2015-ös periódusban (13. táblázat). Ennek alapján látványos törés van a magyar többségű és a nem magyar többségű települések, valamint régiók között. Míg az előbbi kategóriában a települések túlnyomó része azt nyilatkozta, hogy megvan a lehetőség a magyar nyelvű felszólalásra, addig az utóbbi kategóriában elhelyezkedő települések jelentősebb részében ez hiányzik. Ez arra enged következtetni, hogy a magyar helyi tanácsosok akkor vállalják fel hangsúlyosabban, hogy felszólaljanak magyarul, ha többségben vannak a településen, a helyi tanácsban vagy a megyében, ahol élnek. A többi esetben inkább lemondanak erről a jogukról.

13. táblázat. *Anyanyelven való felszólalás tanácsüléseken a magyarok aránya, megye típusa és a magyar tanácsosok arányának függvényében*

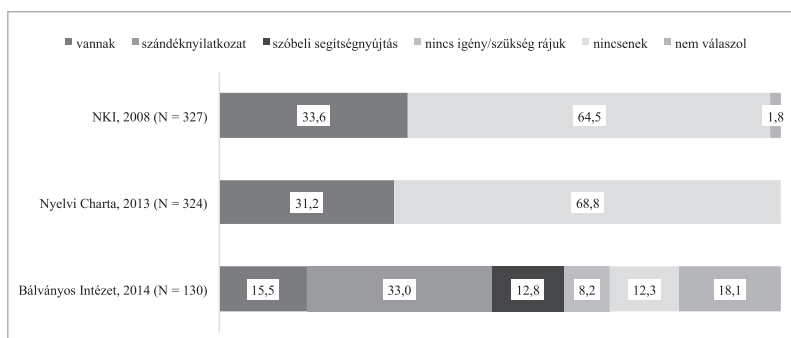
	magyarok aránya			megye típusa			magyar tanácsosok aránya		
	20–50%	50–85%	> 85%	szór-vány	kisebb-ségi	több-ségi	33–50%	50–85%	> 85%
<i>NKI, 2008</i>									
Igen	20	63	107	19	76	95	26	107	57
	36,4%	76,8%	99,1%	59,4%	66,1%	96,0%	47,3%	80,5%	98,3%
Nem	35	19	1	13	39	4	29	26	1
	63,6%	23,2%	0,9%	40,6%	33,9%	4,0%	52,7%	19,5%	1,7%
<i>Bálványos Intézet, 2014</i>									
mindenki magyar	0	10	39	2	16	31	0	21	28
	0,0%	27,0%	90,7%	15,4%	32,0%	81,6%	,0%	37,5%	90,3%
tolmácsolás	8	20	2	4	21	5	6	24	1
	38,1%	54,1%	4,7%	30,8%	42,0%	13,2%	40,0%	42,9%	3,2%
nincs magyar felszólalás	13	7	2	7	13	2	9	11	2
	61,9%	18,9%	4,7%	53,8%	26,0%	5,3%	60,0%	19,6%	6,5%

4. Magyar vagy kétnyelvű formanyomtatványok helyzete

A magyar vagy kétnyelvű formanyomtatványokkal kapcsolatban jelentős eltérések mutatkoznak a három adatbázis eredményei között. Az NKI-kutatás szerint a települések 33,6%-a az elmúlt év folyamán legalább egy esetben használt nem-román nyelvű nyomtatványokat. A Románia által a Nyelvi Charta titkárságához leadott jelentés szerint az állampolgároknak a települések 31,2%-án van lehetőségünk magyar vagy kétnyelvű formanyomtatványokat kérni. A legalacsonyabb számokat a Bálványos Intézet által

végzett kutatás hozta. Ellentétben az előző kutatásokkal, arra kérdezett rá, hogy az illető polgármesteri hivatalban hány magyar vagy kétnyelvű formanyomtatvány van használatban. A kérdésre adott válaszokban a települések mindössze 15,5%-a jelölte meg, hogy legalább egy nem román nyelvű formanyomtatvány igényelhető. A közigazgatási egységek 84,5%-a nem használ magyar vagy kétnyelvű formanyomtatványokat, azonban más-más stratégiát választ ennek tálalására. A legtöbben (33%) szándéknyilatkozatot fogalmaztak meg arra vonatkozólag, hogy amennyiben valaki magyar vagy kétnyelvű formanyomtatványt igényelne, probléma nélkül rendelkezésükre bocsátják ezeket.³¹ A települések 12,8%-a nem használ többnyelvű dokumentumokat, azonban bárkinek szóbeli segítséget nyújt a román nyelvű nyomtatványok kitöltésében. A válaszadók 8,2%-a kijelenti, hogy az illető településen nincs igény vagy szükség ilyen nyomtatványokra, hiszen mindenki ért románul. 18,1% nem válaszolt a kérdésre.

11. ábra. *Vannak-e kétnyelvű formanyomtatványok a polgármesteri hivatalban?*

A többnyelvű formanyomtatványok tekintetében releváns különbséget csak a magyarok aránya és a polgármester párt-hovatartozása alapján tudunk megfogalmazni (14. táblázat). Míg 2008-ban az NKI által gyűjtött adatok alapján az volt elmondható, hogy ott, ahol a magyarok többségben vannak vagy magyar a polgármester, a települések majdnem fele rendelkezik magyar formanyomtatványokkal, addig ez a 2014-es Bálványos Intézet kutatás alapján megdőlni látszik. Jelentősebb arányt a magyar formanyomtatványok használata tekintetében kizárólag csak a magyar dominanciájú településeken tudtunk felmutatni, de itt sem érte el a 30%-ot, míg azokon a

31 Ezt a kijelentést fenntartásokkal kell kezelnünk, hiszen nehezen hihető, hogy helyben képesek lennének a formanyomtatványok fordítását végrehajtani.

településeken, ahol a magyarok kisebbségben vannak és a polgármester sem magyar, egyáltalán nem léteznek magyar nyelvű formanyomtatványok.

14. táblázat. *Többnyelvű formanyomtatványok használata a magyarok aránya és a polgármester pártja függvényében*

	magyarok aránya			polgármester pártja	
	20–50%	50–85%	> 85%	magyar	más
<i>NKI, 2008</i>					
Van	17	40	53	82	28
	13,0%	48,2%	49,5%	44,3%	20,6%
Nincs	114	43	54	103	108
	87,0%	51,8%	50,5%	55,7%	79,4%
<i>Cramer V = 0,373 (p < 0,001)</i>			<i>Khi négyzet = 19,605 (p < 0,001)</i>		
<i>Bálványos Intézet, 2014</i>					
Van	2	6	12	19	2
	3,9%	16,2%	28,6%	20,7%	5,1%
Nincs	49	31	30	73	37
	96,1%	83,8%	71,4%	79,3%	94,9%
<i>Cramer V = 0,288 (p < 0,05)</i>			<i>Khi négyzet = 4,904 (p < 0,05)</i>		

Következtetés

A 2014-es országos kutatás nem tudta megdönteni a Horváth István által megfogalmazott 2009-es következtetéseket, melyek szerint a hivatalos magyar nyelvhasználat csak szóban van jelen a helyi tanácsokban és a polgármesteri hivatalokban. A magyar nyelv írásbeli használata tekintetében elmondhatjuk, hogy több területen lényegesen rosszabb a helyzet, mint ahogy a 2009-es kutatások ezt bemutatták, és Székelyföldön kívül gyakorlatilag nem is beszélhetünk erről. Ugyanakkor fontos megemlíteni, hogy növekedést kizárólag csak a tanácsülések napirendjének kötelező magyar fordítása tekintetében észlelhettünk, más esetekben – mint például az írásbeli válaszok vagy a kétnyelvű formanyomtatványok – a polgármesteri hivatalok csupán kis hányada vállalja azt, hogy magyarul is megjeleníti a szükséges dokumentumokat. Ez arra enged következtetni, hogy régiótól függetlenül

jelentős kompetencia-deficittel állunk szemben a magyar szaknyelv ismeretét illetően, hiszen csak ott mutatkozik hajlandóság annak írásbeli használatára, ahol ehhez nem szükséges különös szaktudás. A formanyomtatványok esetében a magyar nyelv írásbeli használatának az elkerülése érdekében a polgármesteri hivatalok alkalmazottai sok esetben szóban fordítanak a románul nem tudó ügyfélnek.

A fentiek mellett aggodalomra ad okot, hogy a településhonlapok kis hányada volt megfelelő módon kétnyelvűsítve 2014-ben, és ezeket főleg olyan települések működtetik, amelyek vagy a Székelyföldön vannak, vagy pedig dominánsan magyarok lakják (arányuk nagyobb mint 85%).

Fontos változás, hogy nőtt a magyarul is beszélő alkalmazottak száma és aránya. Mind több és több olyan polgármesteri hivattal találkozunk, ahol – saját bevallásuk szerint legalábbis – minden alkalmazott magyar. Ez mindenképpen bátoríthatja a magyar nyelvhasználatot.

Látszólag jelentős javulást könyvelhetünk el a tanácsüléseken való anyanyelvi felszólalás tekintetében. A kutatás kimutatta, hogy a magyar tanácsosok bátrabban használják az anyanyelvüket, amennyiben többségben vannak, azonban hajlamosak lemondani azokban az esetekben, amikor kisebbségben. Fontos szegmensét képezik az anyanyelvet használóknak azok az esetek, amikor a tanács összes tagja magyar anyanyelvű. Ezeket az adatokat azonban nem árt fenntartással kezelni, hiszen mindegyik kutatás csak elméleti szempontból kérdez rá a tanácsüléseken való kisebbségi nyelvhasználat kérdésére, a polgármesteri hivataloknak megvolt a lehetőségük arra, hogy kozmetikázott választ adjanak. A tanácsüléseken alkalmazott nyelvhasználati stratégiák tekintetében fontos lenne a kutatás folytatása, és egy esettanulmányokon, megfigyeléseken és interjúkon alapuló módszerrel való vizsgálódás kezdeményezése.

Mindent egybevetve a magyar nyelv közigazgatásban való alkalmazásának tekintetében az elmúlt hét évben nem sok előrelépés történt, de ez nem meglepő, hiszen sem az állam, sem pedig a polgármesteri hivatalok nem fektetnek elég hangsúlyt ennek végrehajtására.